

EEN RADSLAG IN HET ONDERWIJS

Een zaal vol met decanen, ik wist niet wat ik me erbij voor moest stellen en ik stelde mezelf ook de vraag: 'wat ik kan nou toevoegen op zo'n dag als deze, allemaal professionals in de zaal en met veel meer kennis dan ik van het decanaat en LOB'. Dat werd nog erger toen ik de lijst met mensen zag die hier zullen spreken en workshops gaan geven: zoveel expertise en zoveel kennis...

Ik ben gevraagd, heb ik begrepen, om hier te spreken mede naar aanleiding van het boek wat ik met Mohamed El Jaouhari heb geschreven. 'Een Radslag in het Onderwijs' over de cultuurverandering op het Calvijn College in Amsterdam West waar ik tot januari van dit jaar werkzaam was.

Wellicht heeft u meegekregen dat er voor de zomer wat aan de hand was op deze school m.b.t. de examens. Ik dacht: is het wel gepast om dan te spreken, vanuit de situatie van het Calvijn College. In overleg heb ik besloten dat wel te doen. Het is niet aan mij om wat over die situatie te zeggen, anderen zijn daar nu verantwoordelijk voor en ik heb er alle vertrouwen in dat zij daar op de juiste manier mee omgaan. Ik heb besloten hier wel te gaan staan, omdat het Calvijn College meer is, zoals al die scholen meer zijn dan waarover melding wordt gemaakt in de media, dan het gebeuren met de examens. Ik sta hier omdat 'de Radslag' eigenlijk over onderwijs in het algemeen gaat en ik wil die boodschap graag overbrengen. Zoals ik dat nu ook doe binnen mijn functie als bestuurder/directeur bij het IJburg College.

Want het gaat in feite over hoe we ons onderwijs inrichten, hoe we met jonge mensen omgaan, het kapitaal van de samenleving, onze toekomst. Het gaat over verantwoordelijkheid, over het respecteren van de eigenheid van een ander en het vertrouwen in jezelf en in een ander en hoe je als organisatie daar de voorwaarden voor kunt scheppen. Een voorwaarde om te kunnen groeien en ontwikkelen, te ontdekken wie je bent en wat je kunt en wilt. Een belangrijk onderwerp voor vandaag lijkt me.

Voor ik daar wat over ga zeggen wil ik graag even de context scheppen van de leerlingen waar jullie als decaan mee te maken hebben. Dat gaat over ons onderwijsstelsel en hoe we het met elkaar hebben georganiseerd. Hierbij maak ik graag gebruik van de publicaties van onderwijsdeskundige Louise Elffers. We trekken al even samen op en zij geeft weer in haar promotieonderzoek en artikelen wat ik in mijn dagelijks werk zie en ervaar.

In Nederland is er sprake van een vroege selectie van leerlingen naar niveau (cito uitslag), vervolgens is er sprake van een groot aantal van elkaar gescheiden onderwijsroutes én een substantieel aanbod aan

beroepsonderwijs.. Het Nederlands onderwijsstelsel is één van de vroegst selecterende stelsels ter wereld.

Daarnaast is er een relatief grote autonomie van scholen rond de inrichting en uitvoering van het onderwijs en de besteding van budgetten. Deze autonomie gaat gepaard met een uitgebreid systeem van sturing en verantwoording op opbrengsten. De inspectie bepaalt mede aan de hand van de opbrengstberekeringen of scholen hun taken naar behoren uitvoeren. En hoe je het wendt of keert, hiervan ervaren de leerlingen de gevolgen.

De vroege selectie en de sterke mate van differentiatie naar niveau in het vo spelen een sturende rol. Het niveau waarop een leerling in het eerste jaar van het vo wordt geplaatst is steeds bepalender geworden voor het verdere verloop van de schoolloopbaan. Het stapelen van diploma's is steeds lastiger geworden doordat er extra drempels zijn opgeworpen voor doorstroom binnen het vo naar een hoger niveau. Dat zit 'em in de eisen en doordat onderwijsinstellingen steeds minder vaak verschillende routes binnen één school aanbieden. Dat heeft ook te maken met de populariteit van categorale scholen bij ouders (gymnasia), 'hoe hoger hoe beter'. Uit onderzoek is gebleken dat onder advisering een blijvend effect heeft op de schoolloopbaan van leerlingen.

Verder blijkt dat de wijze waarop het niveauadvies tot stand komt geen standaard procedure kent. Daar is veel onderzoek naar gedaan. Een belangrijke conclusie is dat het opleidingsniveau van de ouders een bepalende rol speelt bij het uiteindelijke advies. En de verschillen werken de hele schoolloopbaan door. Een belangrijk onderwerp binnen de discussie over kansengelijkheid.

Daarnaast is er ook sprake van overwaardering, vaak gecompenseerd (als ouders het zich kunnen permitteren) met schaduwonderwijs, zoals Louise Elffers dat zo treffend uiteenzet in haar boek. 'De Bijles Generatie'.

Cognitie en kennis wordt overgewaardeerd in onze samenleving, vertaald naar status en inkomen en naar vmbo- en mbo angst. Wat mij betreft een oproep aan alle decanen en LOB coördinatoren: doe er wat aan!

Wat ook nog meespeelt is dat het vo aanstuurt op voorzichtige advisering onder meer door de opbrengstenberekening van de inspectie en hiermee wordt de onwenselijke situatie er niet beter op.

Het is dus van belang dat er in het vervolgonderwijs voldoende ruimte is om een aanvankelijke niveauplaatsing te kunnen corrigeren doordat er van route gewisseld kan worden. Een pleidooi voor brede scholen. We zouden de routes meer aan elkaar moeten verbinden, overstapmomenten moeten

creëren en wisselen van routes mogelijk moeten maken. Dit alles om de onder- of overschatting van het basisschooladvies te corrigeren.

Ik zal hier geen referaat houden over de hiaten in het stelsel of de niveaubepaling, daar is voldoende over te lezen en te vinden. Bovendien is de werkelijke probleemhouder van dit onderwerp de overheid.

En nu, decanen. Jullie hebben te maken met de leerlingen die uit boven beschreven context komen. Waarschijnlijk mis je nog een heleboel leerlingen, in je dagelijks werk die niet door de adviesronde op de goede plek zijn gekomen en wellicht hebben jullie te maken met leerlingen die op een andere plek meer tot hun recht zouden zijn gekomen.

Vandaag gaat het over hoe wij de jonge mensen die uit dit systeem tevoorschijn komen kunnen begeleiden bij het nemen van regie over hun schoolloopbaan en misschien wel over het leven zelf.

Ik kwam laatst nog iets anders tegen wat mij inspireerde en wat ik met jullie wil delen: een speech van Herman Tjeenk Willink, de toenmalige de vice president van de Raad van State ter gelegenheid van het project Onderwijs= Kunst in Eindhoven. (Het ging ook over de docent = een kunstenaar, dat vond ik een mooi beeld).

Hij stelt dat we binnen het onderwijs te maken hebben met regelzucht en dat er te weinig ruimte is voor dat waar het werkelijk om gaat: de relatie tussen de docent en de leerling, de spil in het onderwijs. Het primaire proces, de relatie tussen de leerling en de docent en zeker het magische moment daarin. Erkenning van het feit dat de docenten de deskundigen zijn. Omdat we afhankelijk zijn geworden van de aanpak van de overheid en de inspectie is het gevolg dat we risico's vermijden en creativiteit verliezen. Tjeenk Willink refereert aan een boek ('Chagrin d'Ecole') van Daniel Pennac waarin de relatie docent-leerling centraal staat. Onder de invloed van zijn docent Frans, die voorbijging aan alle voorschriften en hem de ruimte gaf om van een luie leerling een enthousiaste leerling te worden, schreef hij zijn eerste roman op de middelbare school, zonder taalfouten, want dat was de voorwaarde.

Pennac definieert het onderwijs als een gevecht dat de docent met zijn leerlingen voert om de betovering van het niet kennen en niet begrijpen te doorbreken. Het magische moment te bereiken dat het licht doorbreekt en

je elkaar begrijpt. Om dat te bereiken hebben docenten en leerlingen tijd en ruimte nodig.

En dan nu de relatie met het boek de Radslag. Wat deden we dan precies?

Het gaat over het veranderen van een cultuur.

We hebben de hoofdstukken van het boek ingedeeld op basis van een aantal heersende gedachten in het onderwijs waar wij een verandering in hebben proberen aan te brengen, of een aanzet daartoe.

1. 'Ze kunnen het niet'. Lage verwachtingen. Een basishouding in het onderwijs, zo stellen we. Uit onderzoek is gebleken dat wanneer er lage verwachtingen zijn er slechter gepresteerd wordt. Je handelt naar verwachtingen. Vrouwen kunnen niet achteruit parkeren, of mannen kunnen maar één ding tegelijkertijd, je gaat ernaar handelen, het zal wel kloppen. Op het Calvijn zochten we naar mensen die hoge en realistische verwachtingen hadden van de leerlingen, die zich bewust waren van het feit dat ze zelf ook nog steeds leerden, ook van de leerlingen. Positieve, verwachtingsvolle houding, mensen die de leerlingen begeleiden in de zoektocht naar de antwoorden op de vraag, 'wie ben ik, wat kan ik wat wil ik' en zichzelf die vraag ook bleven stellen. Met die positieve intentie veranderde de sfeer, de cultuur. Het zat 'em ook in de manier van benaderen alleen al hoe de leerlingen worden aangekeken. Zij voelen en weten wat ze tegenover zich hebben.

Illustratief is ook het feit dat we tegen de verdrinking in de doorlopende leerlijn vmbo-mbo in optima forma hebben ingevoerd, leerlingen konden na het tweede leerjaar doorstromen in het mbo2 traject. Wat bleek? Ze konden het allemaal in vijf i.p.v. zes jaar, sommigen in vier en een enkeling in 3,5 jaar! We deden het gewoon, samen met het mbo, we wisten dat het kon. Als je jezelf kent, kun je alles wat je wilt kunnen is onze stelling. Wat mij betreft ook een pleidooi om hbo en wo meer te koppelen aan het vo.

Analoog hieraan is dat we de hele begeleidingsstructuur ingericht hebben op basis van dit gedachtengoed: 'je kunt het wel'. Nieuwsgierig zijn. Helpen helpt niet, je bevestigt eigenlijk dat iemand het zelf niet kan als je het overneemt of teveel bepaalt. Zelf oplossingen zoeken en al helemaal niet lang in een kamertje zitten om te praten over de problemen. Alles wat aandacht krijgt groeit. 'Ik ben er voor je maar je moet het zelf doen'.

Ook stellen we in dit hoofdstuk dat een professionele houding zich kenmerkt door een juiste balans tussen afstand en nabijheid. Hulp verlenen in het verlengde van de eigen behoefte komt nog te vaak voor, meestal onbewust, maar het helpt niet.

2. De volgende stelling is: 'Onderwijs is gekkenwerk'. Dit hoofdstuk gaat over de weinig professionele inrichting van de meeste schoolorganisaties. Doorgroeien van docent naar schoolleider terwijl het twee verschillende professies zijn. Rol hygiëne. Verantwoordelijkheid nemen voor het stukje van de organisatie waar jij verantwoordelijk voor bent. En hoe je als schoolleider daar de voorwaarden voor kan scheppen. Mooi voorbeeld is het taakspel dat we hebben ontwikkeld en waarmee de docenten de taken voor het volgende jaar in de teams zelf verdeelden, op basis van affiniteit en competenties en er werd verantwoording afgelegd aan elkaar in het team. Het deed de attitude veranderen. Samen verantwoordelijk voor het geheel. *(Voorbeeld van een zwerm spreeuwen)* Vertrouwen erin hebben dat de ander het goed doet. Zelf je best doen.
3. 'Onderwijs helpt plezier in leren om zeep'. Het derde hoofdstuk. Het schijnt dat nergens leerlingen zo ongemotiveerd zijn als in Nederland (terwijl we allemaal zo ons best doen). Er moet zoveel. Dat heeft te maken met de standaardisatie van het onderwijs, de leerling leert voor de opbrengsten van de school. Je leert voor de school, voor het examen. Motivatie, nieuwsgierigheid, creativiteit, het staat niet op nummer één bij de onderwijsopbrengsten. Differentiëren is het antwoord. Dat niet iedereen hetzelfde hoeft te doen. Je ziet al veel scholen pogingen daartoe doen, bv met keuzewerkuren etc. Maar het is zo lastig om binnen het stelsel te differentiëren.

Ook de gewoonte op scholen om te straffen en maatregelen te treffen werkt niet bevorderend om plezier in leren te krijgen en te houden. Op het Calvin hadden we geen regels maar rechten en plichten, die even zwaar telden voor de leerlingen en de docenten. Bv. Op tijd komen of je les voorbereiden. Ook hier hadden we een spel voor ontwikkeld het 'Rechten en Plichten spel' om de dialoog te openen over hoe we met elkaar om wilden gaan. Elkaar herinneren aan de afspraken, als gewoonte. Gelijkwaardigheid. Zo gaven de leerlingen op de studiedag les aan de docenten 'De goede les'.

De docent is zo belangrijk. Je bent het instrument. Je kunt het magische moment van begrijpen bereiken. Ik heb wel eens gesteld dat een goede

docent een gelukkig mens is. En dan bedoel ik niet dat je je altijd halleluja gelukkig moet voelen maar wel dat je invloed uit kan oefenen op je gevoel van welbevinden. Gelukslessen op het Calvin voor de docenten (en ook voor leerlingen, in het eerste jaar werd het zelfs geroosterd) waren erop gericht om de 40% waar je invloed op hebt te benutten (50% *genetisch bepaald*/10%*omstandigheden*/40%*heb je invloed op:onderzoek Ab Dijksterhuis*). Over hoe je gedachten kunt richten, hoe je grip kunt krijgen op de dingen, over balans in je leven, over het uitstellen van je oordeel, mindfulness, over Stoïcisme.

Gek dat dit zo gewoon is in het bedrijfsleven en in het onderwijs er nog wat lacherig of cynisch over wordt gedaan. Men heeft onderzocht dat bedrijven beter renderen wanneer dit soort interventies worden uitgevoerd.

4. 'De school is een eiland' het vierde hoofdstuk.

We hebben het druk op de scholen met de reguliere zaken, We zijn veelal naar binnen gericht. Terwijl er een schat aan onderwijs vlakbij de school ligt. Leren in en van en met de samenleving, in de buurt. Ook met betrekking tot het onderwerp van vandaag: leren wie je bent en kan en wil daar heb je een context voor nodig en ook om te bepalen wat bij je past (daar blijk je trouwens ook heel gelukkig van te worden, doen wat bij je pas). De omgeving kan helpen. Een participierend mens zijn.

De wereld vergroten, samenwerkingsverbanden aangaan, de deuren open. Flexibiliteit oefenen, sociale vaardigheden, creativiteit, je verhouden tot een ander, communiceren, reflecteren, iets voor een ander doen (wordt je ook heel gelukkig van), jezelf leren kennen. Niet alleen een korte maatschappelijke stage, maar iedere dag op school, ingebed in het curriculum, onderdeel van de vakken.

Wij hadden met programma Next (een soort buurt community) samenwerking met ouderen via het Huis van de Wijk (in school), Resto van Harte, bedrijfsleven, ZuidAs toernooi, overheid, sportclubs, debatcentrum de Balie, statushouders en asielzoekers(ASKV zat iedere week in de kapsalon), en alles in het curriculum. LOB! Je organiseert het onderwijs in en met de samenleving in de school en de stad en de leerling leert.

5. Het slothoofdstuk.

'Je hoeft leerlingen niet serieus te nemen'. Deze stelling wordt vaak bevestigd als je een school binnenloopt, geen klantvriendelijke ontvangst, rommelige en vieze gebouwen, negatief opgestelde regels. (voorbeeld: *'Niet op de bril gaan staan'*). Leerlingen zijn toch eigenlijk

je klant. Zonder hen hadden wij geen werk. De boodschap hier is ook weer: als gelijkwaardige elkaar benaderen,

In het kader van deze dag. Alles wat hier gezegd is, dan denk ik dat we het helemaal niet meer bij LOB alleen over opendagen of markten of kiezen hoeven te hebben, dan hebben onze leerlingen geleerd zelf autonome keuzes te maken en vanuit intrinsieke motivatie zelf richting kunnen geven aan hun loopbaan en hun leven. En natuurlijk gaat het niet altijd goed, maar dat is zo leerzaam.

Daarop gericht zijn, niet bij een LOB uur of tijdens gesprekken maar vanaf de eerste dag op de school, overal, buiten, op de gangen, tijdens de lessen. Een basishouding, ik geloof in je. Ik neem je serieus. Wij zijn hier samen.

De taak van de decaan en LOB coördinator zou wellicht gericht kunnen zijn om deze context te creëren binnen de eigen school en de mensen die er werken daarin mee te nemen: LOB de hele dag door.

Tot slot:

Ter voorbereiding voor vandaag heb ik de 'Kwaliteitsagenda LOB voor het vo' bekeken, tot stand gekomen door een samenwerking van de VOraad, LAKS, VSL en NVSNVL. Gericht op verankering van LOB binnen het onderwijs door beleid, begeleiding en kwaliteitsbewaking. 'Van visie en beleid naar concrete activiteiten en systematische kwaliteitsbewaking' zo staat er beschreven. En dat de agenda een sluitende aanpak beschrijft.

Het uitgangspunt is: voorkomen dat jongeren uitvallen of veranderen van opleiding.

Daarbij denk ik wel meteen dat een kritische blik op het systeem zoals dat er nu uitziet een voorwaarde is om te bepalen wat het precies probleem is en hoe dit aan te pakken.

Het doel van het plan is: 'jongeren te helpen ontdekken wie ze zijn, waar hun talenten en motivatie liggen en hen te ondersteunen bij de oriëntatie op een toekomstig beroep en passende studie'.

Behalve dat ik hiervoor heb beweerd dat 'helpen niet helpt' (maar dat ligt er natuurlijk aan hoe je dat doet) denk ik dat de agenda een nuttig instrument is met goede aanwijzingen voor beleid en uitvoering.

Loopbaancompetenties onder de aandacht brengen,

loopbaangesprekken en de dialoog met anderen voeren zoals beschreven, dat is essentieel.

Blijft staan dat de manier waarop dit gebeurt, cruciaal is voor het uiteindelijke effect. Dat effect zou moeten zijn: dat de leerling vanuit eigen intrinsieke motivatie zelf regie kan nemen over zijn of haar schoolloopbaan en over het leven zelf.

En over de manier waaróp, daar gaat denk ik 'Radslag' over.

Een schone taak voor de leidinggevenden in het onderwijs, de schoolleiders én de decanen/LOB coördinatoren in de eigen scholen.

Want, ze kunnen het wél, maak van onderwijs geen gekkenwerk, richt je op een positief zelfbeeld en op de intrinsieke motivatie dan krijgen leerlingen meer plezier in leren. Zet de deuren open, maak van de school een centrum in de buurt waar van en met elkaar geleerd wordt. Neem jonge mensen serieus, leer van ze en er gaat een wereld voor je open.

Gelukkig zijn en het magische moment zoeken.

Dat wens ik jullie toe.

September 2019

Jolanda Hogewind